

Nola

Nola 's gedroomde liefde is zwart

Sanders. Stephan 27 februari 2009, 00:00

Niemand kijkt er inmiddels meer van op: er zijn jongens en meisjes, die vaak al heel vroeg beseffen dat ze zich aangetrokken voelen door personen van hetzelfde geslacht. We noemen dat homoseksualiteit, en zo is dat geregeld. Maar er bestaat eigenlijk geen woord voor kinderen die op diezelfde jonge leeftijd een diepgaande fascinatie aan de dag leggen voor mensen met een andere kleur.

Een gewoon Hollands meisje dat vanaf dag één weet dat haar liefde bruin zal zijn. Een gewone Surinaamse jongen die geobsedeerd is door blanke huid en blonde haren.

Ik heb het te vaak gehoord, om het af te kunnen doen als iets uitzonderlijks of zeldzaams, en het portret van Nola Hatterman, geschreven door de journalist Ellen de Vries, bevestigt dat idee.

Nola Hatterman werd geboren in Amsterdam, in het laatste jaar van de 19de eeuw: een bijna geheel blanke omgeving, een vader die zich bezig hield met de koloniale koffiehandel, en zo heel af en toe was er dan een bruin Indonesisch kind, dat opdook binnen Nola 's blikveld. Daar voelde het kleine meisje zich ogenblikkelijk mee verwant, alsof ze geadopteerd was en eindelijk haar 'echte familie' terugvond.

Ik vind het 'geval' van Hatterman des te overtuigender, omdat ze leefde in een tijd en omgeving waarin bruine mensen op één

hand waren te tellen, ook in Amsterdam. Een enkele Surinaamse student, van goeden huizen. Een jongen of meisje, van gemengde, Hollands- Javaanse komaf. De voorbeelden lagen zeker niet voor het oprapen. En toch die koppige overtuiging dat zij 'van binnen een neger was, en steeds meer neger werd' zoals ze het veel later zou formuleren.

Maar in werkelijkheid was de kleine Nola Hatterman een wat vrijgevochten meisje uit een redelijk welvarend middenklasse milieu, dat het gymnasium bezocht, daarna de toneelschool, om vervolgens als actrice aan de slag te gaan. 'Theatraal' - dat was ze zeker, maar tussen de grote Nederlandse acteurs van die dagen viel ze in het niet. Daarnaast begon ze te tekenen en te schilderen, werkte bij voorkeur met 'Neger-modellen' en verkeerde in linkse, veelal communistische, fel anti-nazistische kringen. De Surinamer Anton de Kom, die zo'n beetje eigenhandig de Surinaamse arbeidersbeweging oprichtte, werd een goede vriend van haar en via hem kwam ze in contact met andere 'negers' die ze vol overgave schilderde. Het werk uit die tijd, de jaren '20 en '30 van de vorige eeuw, is oorspronkelijk, vernieuwend en gewaagd. Haar portret van een dandyeske zwarte man, getiteld 'Op het terras', behoort tot het beste wat ze in haar lange schilderscarrière zal maken.

Ondertussen komt al vóór, maar zeker na de Tweede Wereldoorlog, de jazz naar Nederland, en met die muziek komen de 'negermuzikanten' die in clubs op de Zeedijk hun kunsten vertonen. Dit is de wereld van Nola Hatterman: links, artistiek, gekleurd. Haar vanzelfsprekende sympathie voor de arbeider wordt nog verdiept wanneer die arbeider ook nog eens een 'neger' is, alsof ze een Lady Chatterley is, die niet alleen aan het

klasse- maar ook aan het kleurverschil wil tornen. Nola 's gedroomde geliefde is niet alleen tuinman, maar vooral ook zwart. Haar liefdesrelatie met de blanke, Nederlandse Arie loopt erop stuk. De zich 'neger'-voelende Nola spreekt zonder blikken of blozen van een 'gemengde relatie, met alle problemen van dien'.

Als een journalist haar vraagt waarom 'mejuffrouw Hatterman' in haar schilderijen zo sterk haar voorkeur laat blijken voor de 'zwarte mensen' antwoordt ze: 'Ik wil zwarte mensen weergeven in al hun individuele schakeringen en ingeschakeld in de moderne samenleving.' Dat is mooi en ook nog eens modern gezegd, maar Nola Hatterman zal zich niet altijd aan haar eigen motto houden.

In 1953, ze is dan al 54 jaar, waagt ze dan de grote sprong en verhuist naar Suriname, waar ze een opleiding zal opzetten voor de beelden kunsten. Ze baart meteen opzien, deze blanke vrouw, die volgens Surinaamse roddelaarsters (inderdaad,

vooral creoolse vrouwen) 'een negerprobleem' heeft, en met haar hond over straat loop, alsof het een huisdier is en geen waakhond. Kinderen roepen haar op straat na: ' Nola blaka pola' wat letterlijk zoveel wil zeggen als: ' Nola zwarte kut.'

Moed kan Hatterman geenszins worden ontzegd. Ze hamert op het 'eigene' van de Neger: daarin ligt zijn kracht, die moet hij zien te vangen in zijn kunst. Ze houdt haar leerlingen ook gevangen binnen dat parool, want die mogen niet 'abstract' werken, dat is maar Westerse imitatie.

Haar 'negers' moeten figuratief blijven, zo zwart en authentiek mogelijk. Ellen de Vries laat op subtiele wijze zien hoe Hatterman's verlichte standpunten naadloos overgaan in een meedogenloos maternalisme. Ik weet zelf van een Javaanse kunstenaar die les van Hatterman heeft gehad, en die het verboden werd Javaanse motieven in zijn werk te gebruiken, want het moest en zou over de 'Neger' gaan. Zelf liep Nola in de jaren '70 met een enorme Afro-pruik door Paramaribo, en baadde uren in de zon, om maar bruin te worden. Het resultaat, zien we op foto's uit het boek, oogt nogal gelooid. Een vitale oude jonge vrouw, die bang is haar aantrekkingskracht op zwarte mannen te verliezen. Haar schilderijen uit die Surinaamse periode zijn ironisch genoeg van veel mindere kwaliteit dan haar Hollandse werk. Zo blijkt maar weer dat je er niet 'geweest hoeft te zijn' om er 'beter begrip' voor te krijgen.

Uiteindelijk raakt Hatterman overschaduwd door haar eigen leerlingen, die zich steeds meer storen aan haar bedilzucht en strikte schilderregels. Ze trekt zich terug in het oerwoud, bij de boslandcreolen, die voor haar de laatste authentieke negers verbeelden. Op 84 jarige leeftijd komt ze, op weg naar haar eigen expositie bij een auto ongeluk om het leven.

De Vries' portret van Hatterman is meteen ook een intieme schets van de verwarde verhouding tussen Nederland en haar voormalige kolonie Suriname. Alle misverstanden, over en weer komen erin aan bod. Zo concreet en persoonlijk krijg je het maar zelden. Een voltreffer.